

**КАРТИНА СВІТУ В АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ
АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена дослідженню когнітивно-прагматичних ознак картини світу англомовного поетичного тексту ХХІ століття. Виокремлено основні аспекти дослідження картини світу.

Ключові слова: картина світу, тематична лінія.

The article focuses on the problem of cognitive-pragmatic peculiarities of the linguistic domain in poetry. The pragmatic characteristics and mechanisms of in poetic texts of the XXI century are revealed.

Key words: linguistic domain, theme.

Осмислення інформаційного простору Інтернету та телебачення дає змогу виділити коло мотивів, що складають основну тематику поетичних текстів сучасності. Інтерпретаційно-текстовий аналіз дискурсу глобалізму дозволив розподілити поетичні тексти за ключовими темами: тексти антитерористичної тематики, тексти, присвячені екологічній тематиці і тексти воєнної тематики.

Дослідження корпусу текстів антитерористичної тематики доводить, що поетичний дискурс глобалізму як цілісний конструкт, що постійно ускладнюється, є універсальним засобом маніпулювання суспільною свідомістю. Так, одним із ключових мотивів поетичного дискурсу глобалізму є мотив боротьби з тероризмом. Саме поняття тероризм є явищем сучасності, тому уявлення про це явище займають важливе місце в системі знань людини про світ. Сьогодні актуальним є дослідження дискурсивних та прагматичних особливостей англомовного поетичного мовлення антитерористичної тематики.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення дискурсивних та прагматичних особливостей англомовного художнього дискурсу ХХІ століття. *Мета* статті – дослідження прагматичних ознак картини світу у поетичних текстах антитерористичної тематики ХХІ століття.

Цілісний образ світу, або картина світу формується в свідомості людини в результаті сприйняття та осмислення предметів та явищ оточуючої дійсності завдяки процесу концептуалізації, що передбачає виділення мінімальних за змістом одиниць людського досвіду, структур знання, концептів, сукупність яких складається в концептуальну картину світу.

Поняття художнього концепту осмислюється як складне ментальне утворення, що належить не тільки індивідуальній свідомості, а й психоментальній сфері певного етнокультурного співтовариства (Л.В. Міллер), як одиниця свідомості поета, що отримує свою репрезентацію в поетичному творі і втілює авторське осмислення явищ дійсності (О.Є. Беспалова), як смислова структура, що може займати нежорстке місце на шкалі універсальне / індивідуально-авторське (І.А. Тарасова). Розглядаючи концепти в аспекті художньої комунікації (Н.С. Болотнова, О.М. Кагановська), виявляючи способи їх лексичного втілення в художніх творах (Л.В. Димитренко, Д.М. Колесник, І.А. Морякіна), вчені визначають специфіку поетичного світу письменників.

На думку В. Ніконової, на відміну від "мовної картини світу", що стосується особливостей вираження дійсності в різних етносів, "художня картина світу" або "художня модель" віддзеркалюють особливості мовної репрезентації дійсності в

художньому тексті. Картина світу автора "формується поетом залежно від його індивідуального світовідчуття та суб'єктивного осмислення дійсності" [3, с. 14]. Художні концепти картини світу текстів антитерористичної тематики – це ментальні структури текстового світу автора поетичного тексту, з яких, як з мозаїчного панно (В.А. Маслова), складається розуміння письменником поняття антитероризму як своєрідної форми відображення життєвих протиріч, зумовлене історичними і культурними традиціями епохи глобалізму.

Екстраполюючи методику дослідження картини світу В.Г. Ніконової на наше дослідження, ми вважаємо, що поетичний текст – це багатоаспектний феномен, у якому виділяються різні аспекти дослідження як лінгвістичного, так і літературознавчого планів, картина світу, якою вона постає, наприклад, у текстах антитерористичної тематики, є сукупністю мовних і ментальних структур художнього світу письменника як результат складного процесу індивідуально-авторської інтерпретації дійсного світу, зумовленого історичними та культурними традиціями епохи глобалізму. Матеріальним вираженням картини світу є поетичні тексти антитерористичної тематики, їхній єдиний текстовий простір, тому картина світу реконструюється на мовному матеріалі творів, але сама по собі мова не створює концептуальної картини, вона формується письменником залежно від його індивідуального світовідчуття та суб'єктивного осмислення дійсності. Картина світу, таким чином, уявляється як багаторівнева структура, складниками якої є жанровий, текстовий, мовний і концептуальний рівні. [3, с. 15]

Жанровий аспект поетичної картини світу текстів антитерористичної тематики визначається поетикою епохи глобалізму; колективною етнічною свідомістю людей сучасності, що зумовила характер світорозуміння автора.

Текстовий аспект картини світу – це її реалізація у ключових фрагментах поетичного тексту – контекстах. Їх виділення зумовлено як змістовим (наявність теми контексту), так і формальним (обсяг контексту) показниками. За своїм змістом такі контексти відображають напружені ситуації. Прикладом конвергенції контекстів може слугувати вірш Розани Пелікейн "If They Could Speak", який описує переживання душі людини, що загинула внаслідок дій терористів 11 вересня 2001 року:

*Please don't be afraid.
Yes, life is different now but remember when it was beautiful?
Well, it will be again, though not the same.
The wounds will heal, your tears will dry and though scars remain,
I know you are strong enough to live through the pain.
Do not grieve and linger in the shadows of graves.
Go out into the sunshine and tell everyone that I was here.
Let our enemy know that when we were together we lived, and worked and loved.
Just one last thing, surely you must know,
I never wanted to leave you.
I was captured by fate,
escorted by angels.
And though you might feel you are alone,
you are not and neither am I ...
Love always*

оскільки в ньому розкривається одна тема: впевненість, що життя триває, але вже по-іншому, все одно воно є сповненим любові та єдності. У результаті інформаційного стиснення контекстів виявляються тематичні лінії, в яких сконцентровано найважливішу концептуальну інформацію. Тематичні лінії мають різні схеми розвитку. Так, у вірші перетинаються такі тематичні лінії: "життя триває, незважаючи на пережитий біль" (*Well, it will be again, though not the same./ The wounds will heal, your tears will dry and though scars remain./ I know you are strong enough to live through the pain.*), "об'єднання людей задля перемоги над ворогом" (*Let our enemy know that when we were together we lived, and*

worked and loved./ And though I am gone, you will carry on for me because you must.),
"прагнення життя та невідворотність долі" (*Just one last thing, surely you must know,/ I never wanted to leave you./ I was captured by fate,/ escorted by angels.*).

Мовний аспект картини світу – це її вираження засобами мовної і мовленнєвої репрезентації тематичних ліній. Серед них є експресивно-емотивні й образні засоби, наприклад, *Let fear die and let love flow again like a river./ So as the smoke rises high above the ash,/gather all your strength and rebuild some new, something better.*

Серед мовних / мовленнєвих засобів концептуально значущим є поняттєве ядро тематичної лінії контексту – тематична домінанта (слово, словосполучення чи речення), яка позначається тематичним словом. Так, у вірші першою тематичною домінантою є речення *Please don't be afraid*, тематичним словосполученням в її складі – дієслово у заперечній формі *don't be afraid*, яке синонімічно пов'язане зі словосполученням *Let fear die*, що у поєднанні з наказовим способом створює заклик до продовження життя. "Життя" і є імовірним найменуванням тематичної домінанти. Так, семантично співвіднесені з тематичною домінантою елементи контексту, які разом з нею розкривають його тему (підтему), називають смисловими релятами [3, с. 15] (термін "релят" запозичено Дж.А. Міллером із середньовічної логіки для позначення у складі концептуальної метафоричної моделі концепту, який співвідноситься з концептом-референтом). Кожна тематична лінія містить одну тематичну домінанту і один чи кілька смислових релятів. Так, у вірші "*September 11, 2001*":

*September 11, 2001
Brought pain and torture to everyone
19 young men
Had a duty to fill
One thing on mind 'To kill and kill.'
The ashes covered us like a giant cape.'
Our lives played back on that tape
Two headed for New York, one for DC
People not knowing what may be
Planes will crash, people will die
Everything'll be gone in the blink of an eye.
On the plane,
People seemed to think about the same.
They realized that this wasn't a game,
They had to do something,
And it had to be soon.
They got all together
And ended the doom
That September day of gloom*

спостерігаємо конвергенцію контекстів, що сприяють виявленню тематичних ліній "біль та страждання" (*Brought pain and torture to everyone*), "смерть" (*The ashes covered us like a giant cape*). Концепт СМЕРТЬ виявляється завдяки визначенню на мовному рівні тематичної домінанти *ashes/ nonil*, адже попіл є символом неживого, протилежного життєвим силам. Концепт ТЕРОРИСТИ актуалізується в рядках *19 young men/ Had a duty to fill/ One thing on mind 'To kill and kill.'* Тематичною домінантою є словосполучення виражене інфінітивом *'To kill and kill'*, аналізуючи далі рядок *Had a duty to fil*, припускаємо, що автор має на увазі, що терористи мали на меті виконати свій обов'язок, адже терористи-смертники беззаперечно вірять у те, що віддаючи своє життя вони служать Величній Меті. Метонімія *19 young men* уособлює саме терористів, адже відомо, що саме 19 терористів були виконавцями терористичного акту 11 вересня.

У вірші "Restless and Unsleeping" терористи предстають перед читачем в образі людської бомби. На нашу думку, автор має на увазі літаки, невинні пасажери яких і стали бомбою для загибелі інших:

*But it was racing across
Cloudless skies, down calm East Coast,
As arsonist, as human
Bomb, as some demented god.
And from a cell phone inside
We got our answer to Where
When he said, The fire is here.*

У цьому прикладі концепт ТЕРОРИСТИ актуалізується в порівнянні *As arsonist, as human/Bomb, as some demented god*. Так в уяві читача виникає фрейм що відтворює події 11 вересня:

Літак – причина пожежі у Торгівельному центрі – *arsonist*

Люди в літаку – жертви, терористи – *as human Bomb*

Незрозумілі дії, абсурд – *as some demented god*

Наступні рядки твору *And from a cell phone inside/ We got our answer to Where*

When he said, / The fire is here символізують останні миті життя людей, що були у літаку та намагалися телефонувати рідним. На нашу думку, словосполучення *from a cell phone inside* є досить містким та охоплює весь спектр жахливих почуттів тих, хто зазнав трагедії, адже говорячи про телефонні дзвінки з літаків 11 вересня, одразу в пам'яті відтворюються аудіозаписи, що транслювалися на телеканалах. Великі літери на початку займенників *Where When* світчать про значущість місця трагедії та увіковічення часу її скоєння. Не випадковим є використання автором графічних засобів створення образності, зокрема шрифту у рядку *When he said, The fire is here*. Цим автор передає раптовість трагедії та передає відчуття, що телефонну розмову так і не було завершено.

Використовуючи біблійні образи, Лі Макдональд у вірші "Calling All Angels" змальовує жахливу атмосферу 11 вересня 2001 року. Так, зокрема концепт ТЕРОРИСТИ, репрезентовано лексемою *Satan's hand*:

That'll come our way this fateful day who died by Satan's hand.

У вірші терористи виступають у образі Диявола:

The Devil's made a play this September day to hurt the ones I love,

He's loosed upon earth his demonic worth now push has come to shove.

Використання автором біблійних мотивів дає змогу виокремити біблійні тематичні лінії, тематичною домінантою яких є саме лексеми, що позначають Диявола, або безпосередній зв'язок з ним: *Devil, demonic worth, Satan's hand*.

У вірші Кейта Бартонна "Osama Bin Ladin is dead" головний терорист світу також зображений в образі Диявола:

*Osama Bin Ladin is Dead
Osama Bin Ladin is dead.
Our forces took him out,
The bogey man, eliminated,
The monster exterminated.
We finally killed the demon.
Osama Bin Ladin is dead.
Am I safer today?
Osama Bin Ladin is dead.
How much difference one life?
What if Hitler's been assassinated
before Kristallnacht, if Dr. King
had lived to give the invocation*

at President Obama's innaugeration?

Is peace safer today?

Так, смисловими релятами концерту ТЕРОРИСТИ є *The bogey man* (міфічна істота, що існує у багатьох культурах та часто згадується, коли йдеться про залякування неслухняних дітей, зокрема у слов'янській культурі – це образ Бабая), *The monster, the demon*. Автор вірша наводить приклади імен людей, без існування яких історія могла б бути зовсім іншою. Так, згадування імені Гітлера та подій Кришталевої ночі (*What if Hitler's been assasinated before Kristallnacht*) наводить читача на думку, що жахливих подій можна було б уникнути. Кришталева ніч – це перша масова акція фізичного насилля по відношенню до євреїв на території Третього Рейха, що відбулася в 1938 році.

Згадування імені Мартіна Лютера Кінга (*if Dr. King had lived to give the invocation at President Obama's innaugeration?*), навпаки, наштовхує на роздуми про те, що без участі Кінга важливі позитивні зміни в історії США могли б не відбутися. Мартін Лютер Кінг – лідер руху за громадянські права чорношкірих у США.

Тематична лінія "результат подій 9/11" втілюється у концепті ЖЕРТВА, що актуалізується у рядках вірша "*Tears of Strength*"

*of so many lost by a few minutes,
plus more as time went by.
hearts are heard aching with pain,
on september 11.
Thousands of innocent people died,
Millions more watched and cried.*

та у вірші "*Disaster In America*" Андреа Єль:

*Not only did the innocent workers lose their lives,
But now its the innocent helper who dies.
All around America people are giving their love,
Donating, hoping, and praying for those above.*

На мовному рівні концепт актуалізується у лексемах *so many, plus more, hearts are heard aching, Thousands of innocent people, Millions more, innocent workers, innocent helper*.

Отже, концептуальний аспект картини світу поетичних текстів антитерористичної тематики репрезентовано сукупністю художніх концептів як згустків культури, системна взаємодія яких формує концептуальний простір.

Слідом за дослідниками Д. Лакофф і М. Джонсон уважаємо, що концептуальний простір – це статичний аспект тексту, який структуровано концептуальними схемами, котрі відбивають характер осмислення мовних сутностей, спричинений прагненням людини до упорядкування знань про світ та встановлення відношень між осмислюваними об'єктами реальності та їх мовним втіленням [4, с. 387-388].

Прагматичною ознакою концептуальної картини світу поетичних текстів ХХІ століття є реалізація авторських інтенцій, оскільки в процесі художньо-мовленевої діяльності при створенні тексту автор діє в рамках певної комунікативно-творчої стратегії, яка з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних факторів та умов процесу комунікації передбачає структуру тексту та вживання в ньому мовних засобів, які найбільшою мірою впливають на читача. Цілеспрямованність художньо-мовленевих дій поета зумовлена його комунікативно-творчою стратегією, спонукає його до створення особливої системи смислових елементів, які він черпає в мові, а також є системою, що входить у текст не як цілісна структура, а фрагментарно, окремими структурними елементами, необхідними поетові для вираження задуманих художніх смислів.

Отже, вивчення основних художніх концептів поетичних текстів ХХІ століття з позицій прагмалінгвістики уможливує виявлення інтенції поета, його мотивів та цілей привернути читача до уявної дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10. 02. 04 / Л.І. Белехова. – К., 2002. – 391 с.
2. Лакофф Д., Джонсон М. Метафори, которми ми живём: Пер. с англ. // Теория метафоры. – М.: Прогресс. – 1990. – С. 387 – 415.
3. Никонова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра: Монографія. – Донецьк: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
4. Ширяева Т. А. Метафора как фактор прагма-семантической характеристики текстов публицистического стиля: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германські мови / Т.А. Ширяева – Пятигорск, 1999. – 41 с.